

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för naturresurser och
jordbruksvetenskap

Gräsrotsinitiativens roll i en hållbar omställning av lokalsamhället

En studie om Incredible Edible Todmorden

Sara Rydeman och Ellinor Scharin

Kandidatarbete 15 hp, institutionen för stad och land
Landskapsarkitekturprogrammet, Ultuna
Uppsala 2014

Titel: Gräsrotsinitiativens roll i en hållbar omställning av lokalsamhället - En studie om Incredible Edible Todmorden

Engelsk titel: Grassroot initiatives' role in a sustainable community transition

© Sara Rydeman och Ellinor Scharin

Handledare: Antoinette Wärnbäck, SLU, institutionen för stad och land

Examinator: Ann Åkerskog, SLU, institutionen för stad och land

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet, fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Institutionen för stad och land, avdelningen för landskapsarkitektur

Omfattning: 15 hp

Nivå: Grundnivå G2E

Kurs: EX0725, Projekt i landskapsarkitektur

Landskapsarkitekturprogrammet, Ultuna

Nyckelord: gräsrotsinitiativ, förändringskapacitet, hållbar omställning, lokalsamhälle, Incredible Edible Todmorden

Omslagsbild: IET:s logotyp med tillstånd av Estelle Brown, illustrerad av Ellinor

Scharin Publiceringsår: 2014

Publiceringsort: Uppsala

Online publication of this work: <http://epsilon.slu.se>

Sammanfattning

Gräsrotsinitiativ är initiativ drivna av medborgare i civilsamhället för att åstadkomma lokala lösningar för en hållbar utveckling. De kan bidra till samhällsvinster i form av ökad medvetenhet och engagemang i hållbarhetsfrågor, stärka individer och samhällsaktörer samt generera färdigheter och kapacitet för att initiera hållbara lösningar i framtiden. Att förändra underifrån är förenat med utmaningar. Det finns ett glapp mellan kunskap och handling, och mellan individ- och samhällsnivåer som motverkar en hållbar utveckling.

Ett framgångsexempel inom hållbar omställning av lokalsamhället är Incredible Edible Todmorden (IET) i norra England. Genom att odla ätbara växter i det offentliga rummet har initiativet involverat hela lokalsamhället i en hållbar omställning. Vi fördjupar oss i initiativet vars modell anses ha stor potential för att stärka den ekologiska, sociala och ekonomiska hållbarheten.

Syftet med uppsatsen är att analysera gräsrotsinitiativets roll i en hållbar omställning av lokalsamhället, och diskutera möjligheterna för gräsrotsinitiativets inflytande över det offentliga rummet.

Uppsatsen baseras på en kvalitativ textanalys och intervjuer. Som metod används ett teoretiskt ramverk som visats användbart för att förklara gräsrotsinitiativets roll och kapacitet för att minska det ekologiska fotavtrycket i ett lokalsamhälle.

Resultat av IET:s roll i Todmordens hållbara omställning förklaras utifrån det teoretiska ramverkets fyra kapaciteter: personlig, kulturell, organisatorisk och infrastrukturell kapacitet. Det visade sig att alla kapaciteter påverkar varandra, vilket tyder på att även små initiativ kan ha en stor inverkan på lokalsamhällets hållbarhet.

Entusiastiska initiativtagare och volontärer som engagerat sig har genererat ökad medvetenhet om hållbarhetsfrågor i lokalsamhället. Det har i sin tur genererat ett ökat ansvarstagande. Samarbetet mellan olika aktörer såsom affärsverksamhet och kommun har bidragit till initiativets framgång och möjlighet att genomsyra hela lokalsamhället.

I intervjuret resultatet framkommer att medborgarnas delaktighet är nödvändig för en behovsstyrd och hållbar utveckling. Intressekonflikter, bristande tid och resurser på individuell- och samhällsnivå, samt frånvaron av kultur i hållbarhetsdiskussionen ses som hinder för gräsrotsinitiativets inflytande över det offentliga rummet.

I den kombinerade analysen framkommer många likheter i resultaten, däribland vikten av kultur och samarbete för en hållbar omställning av lokalsamhället.

I slutet av uppsatsen diskuteras resultat och metod, varpå vi ger förslag på vidare forskning. Vi fann vår metod lärorik och uppsatsens resultat entydigt: att gräsrotsinitiativ har en essentiell roll i en hållbar omställning av lokalsamhället.

Abstract

Grassroots initiatives are initiatives driven by citizens in civil society to provide local solutions for sustainable development. They can contribute to social benefits in terms of increased awareness and commitment to sustainability issues, as well as generating skills and capacity to initiate sustainable solutions in the future.

Changing from below is fraught with challenges. There is a gap between knowledge and action, and between individual and societal levels inconsistent with sustainable development.

A successful example of a sustainable transition of the local community is Incredible Edible Todmorden (IET) in England. By growing edible plants in the public domain, the initiative has engaged the whole community in a sustainable transition. We immerse ourselves in the initiative whose model is considered to have great potential to strengthen the ecological, social and economic sustainability.

The aim is to analyze the role of grassroots initiatives in a sustainable transition of the local community, and discuss grassroots initiatives possibilities for influence of public space.

The essay is based on a qualitative text analysis and interviews. The method is a theoretical framework which has been shown useful for explaining the role and capacity of grassroots initiatives to reduce the ecological footprint of a community.

Results of the role of IET in the sustainable transition of Todmorden is explained in terms of four capacities: personal, cultural, organizational and infrastructural. It appears that all of the capacities are affecting each other, which means that even small initiatives can have big impacts on the community. The enthusiastic founders of IET and the high number of volunteers has generated an increased awareness about sustainability issues in the community, and thereby also an increased feeling of shared responsibility. Collaboration between different actors such as business and municipality has contributed to the success of the initiative.

The interview result shows that public participation is necessary for a sustainable development. Conflicts of interest, lack of time and resources at the individual as well as the community level is seen as obstacles for the influence of grassroots initiatives in public space, combined with the absence of culture in the sustainability debate.

The combined analysis showed many similarities and a few differences in the results, including the importance of culture and cooperation for the sustainable transition of a community.

In the end of the essay we discuss results and method, and make a suggestion for further research. We found our method useful and the result unequivocally: grassroots initiatives have an essential role in the sustainable transition of a community.

Innehållsförteckning

Inledning

Syfte och frågeställningar.....	6
Avgränsningar	6
Begreppsprecisering	7

Metod 8

Upplägg	8
Kvalitativ textanalys.....	8
Teoretisk ramverk för textanalys	9
Intervjuer	11

Introduktion till Incredible Edible Todmorden..... 12

Resultat av textanalys 14

Personlig kapacitet	14
Organisatorisk kapacitet.....	16
Kulturell kapacitet	19
Infrastrukturell kapacitet	20

Resultat av intervjuer 21

Gräsrotsperspektivets betydelse för samhälle och individ	21
Behov och drömmar som drivkraft	22
Hinder och begränsningar	23
Behovet av verkliga deltagarprocesser	24
Relationen mellan medborgare och kommun	25
Att ena intressen och aktörer	26
Vikten av kultur, fika och goda exempel	26

Analys av resultaten..... 27

Den personliga kapaciteten.....	27
Den organisatoriska kapaciteten.....	28
Den kulturella kapaciteten.....	29
Den infrastrukturella kapaciteten.....	29

Diskussion 30

Diskussion av resultat	30
Diskussion av metod	31

Referenser 33

Inledning

Gräsrotsinitiativ är initiativ drivna av medborgare i civilsamhället för att åstadkomma lokala lösningar för en hållbar utveckling (Seyfang & Smith 2006). Initiativen kan generera ökad medvetenhet och engagemang hos medborgarna i hållbarhetsfrågor. Utöver dessa samhällsvinster kan såväl individer som samhällsaktörer vinna fördelar som ökat självförtroende, färdigheter och kapacitet för att initiera hållbara lösningar i framtiden (Church & Elster 2002).

Ambitionen om en hållbar utveckling är i många kommuner en ständig process för ett mer demokratiskt, integrerat och välmående samhälle med låg miljöpåverkan. Samtidig visar forskning på många områden en negativ riktning. Orsaken till det är att det finns glapp mellan kunskap och handling och mellan individ- och samhällsnivåer, dessa glapp motverkar en hållbar utveckling (Olsson & Nilsson 2014).

Gräsrotsinitiativet Incredible Edible Todmorden (IET) i norra England är föregångare till en nu världsomspännande rörelse för en hållbar omställning. Genom att odla ätbara växter i det offentliga rummet har initiativet involverat lokalsamhällets medborgare och samhällsaktörer i visionen om att bli självförsörjande inom tio år (Warhurst 2012). Initiativet har idag spridit sig till över 60 platser i Storbritannien och ett dussintal internationellt, alltifrån Kanada till Nya Zeeland (Wall 2014). Lee-Woolf (2009) har studerat IET:s process och anser att modellen för initiativet har stor potential för att skapa ekologisk, social och ekonomisk hållbarhet i lokalsamhällen.

Forskarna Lucie Middlemiss och Bradley D. Parrish (2009) vid Sustainability Research Institute i Leeds har utformat ett teoretiskt ramverk som visat sig användbart för att förklara gräsrotsinitiativs roll och kapacitet för att minska lokalsamhällets ekologiska fotavtryck.

Vi har i vår utbildning insett vikten av medborgardeltagande för en hållbar omställning, liksom landskapsarkitektens svåra men nödvändiga uppgift att inkludera invånarna i utformningen av det offentliga rummet. Inspiration av gräsrotsinitiativens förmåga att skapa förändring ledde oss till uppsatsens syfte, att undersöka gräsrotsinitiativens roll i en hållbar omställning av lokalsamhället.

Syfte och frågeställningar

Syftet är att analysera gräsrotsinitiativens roll i en hållbar omställning av lokalsamhället, och diskutera möjligheter för gräsrotsinitiativens inflytande över det offentliga rummet. Syftet leder fram till två frågeställningar:

- » Hur kan IET:s roll i Todmordens hållbara omställning förklaras utifrån Middlemiss och Parrishs teoretiska ramverk?
- » Vilka är gräsrotsinitiativens hinder och möjligheter för inflytande över det offentliga rummet?

Avgränsningar

Den första frågeställningen behandlar fyra aspekter av kapacitet; personlig-, infrastrukturell-, organisatorisk- och kulturell för att undersöka IET:s roll i en hållbar omställning. Initiativets start, 2007, fram tills idag utgör en tidsmässig

avgränsning. Metoden innebär en historisk undersökning av lokalsamhället, Todmorden, som sträcker sig från 1900-talets början tills idag.

Den andra frågeställningen avgränsas genom att endast behandlas utifrån intervjumaterial från tre personer med anknytning till landskapsarkitektur, landskapsplanering, gräsrotsinitiativ och hållbarhetsfrågor. Respondenterna har olika professioner och erfarenheter inom hållbarhetsarbete, och svarar därför utifrån både ovan- och underifrånperspektiv. Frågeställningen behandlas därmed på ett generellt plan utifrån dessa två perspektiv och mötet mellan dessa, och avgränsas till gräsrotsinitiativens inflytande över det offentliga rummet i Sverige.

Begreppsprecisering

Uppsatsen baseras i huvudsak på engelsk litteratur. Översättningen av vissa begrepp är inte helt oproblematiska. Det beror dels på att utvecklingen inte vuxit fram på samma sätt i Sverige som i England, och att vi i Sverige använder engelska låneord där svenska motsvarigheter saknats. Det motiverar en precisering av hur vi använder begreppen i denna uppsats.

Gräsrotsinitiativ, gräsrot, gräsrotsnivå

Gräsrotsinitiativ är initiativ drivna av medborgare i civilsamhället för att åstadkomma lokala lösningar för en hållbar utveckling (Seyfang & Smith 2006). Vi använder deras definition eftersom den stämmer överens med uppsatsens syfte, och är den definition som våra huvudsakliga källor baseras på. Engelskans begrepp, *grassroots initiatives*, mer etablerat än svenskans gräsrotsinitiativ. Nationalencyklopedin (2014) förklarar ordet gräsrot som en vanlig människa i motsats till en makthavare. Vi är medvetna om att alla inte definierar sig som en gräsrot, men det är det existerande ord som vi anser bäst överensstämmer med det fenomen vi undersöker. Begreppet medborgarinitiativ, som är ett svenskt alternativ, är förknippat med Lissabonfördraget och medborgarnas möjlighet att påverka EU:s politik (Europaparlamentet, 2014), vilket omöjliggör begreppsanvändningen för vårt syfte. Uttrycket gräsrotsnivå har sitt ursprung i 1960- och 1970-talens debatt om decentralisering, delaktighet och den centrala ledningens behov av att ta hänsyn till lokala opinioner (Nationalencyklopedin 2014). I Uppsatsen förekommer ordet gräsrotsperspektiv, vilket anspelar på denna definition.

Hållbar omställning

Definitionen av ordet hållbar bygger på begreppet hållbar utveckling. Den vedertagna definitionen av hållbar utveckling är en utveckling som tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov (Nationalencyklopedin 2014). Vi använder betydelsen av det engelska begreppet för omställning, *transition*, som är kopplat till en rörelse för lokalt medborgarengagemang i omställningen till hållbara, starka lokalsamhällen i syfte att reducera det ekologiska fotavtrycket (Transition Network, 2014).

Det offentliga rummet

I IET används det offentliga rummet i lokalsamhället i en hållbar omställning. Det anknyter även till landskapsarkitektens intressefält. Vi använder begreppet i enlighet med nationalencyklopedin (2014) som beskriver det som den del av bebyggelsemiljö som är tillgänglig för allmänheten.

I intervjuerna används begreppet främst som en beskrivning av boendemiljön och människors närmiljö som inte är privat.

Lokalsamhälle

Engelskans ord *community* översätts till lokalsamhälle. Begreppet lokalsamhälle är relaterat till distinkta gränser, homogenitet, småskalighet, täta sociala nätverk och kontroll av lokala resurser i motsats till storsamhällets centralistiska planering (Nationalencyklopedin 2014). Vi använder begreppet för att beskriva Todmorden samt generellt sett i intervjuer, analys och diskussion. Syftet med användningen är att minska skalan från samhällsnivå, vilket skulle vara en för stor ansats att hantera i uppsatsen.

Metod

Uppsatsen baserades på en kvalitativ textanalys och samtalsintervjuer. Som metod för att analysera IET:s roll i Todmordens hållbara omställning bearbetades insamlad information genom ett teoretiskt ramverk.

Upplägg

Uppsatsen inleds med en introduktion till IET. Därpå följer resultatet av den kvalitativa textanalysen av IET:s roll i Todmordens hållbara omställning. Därefter redovisas resultat av intervjuer. Efter dessa två resultat följer ett avsnitt där vi analyserar dessa två resultat tillsammans, utifrån likheter, skillnader och egna resonemang. Avslutningsvis diskuteras uppsatsens kombinerade analys och metoden i ett större sammanhang.

Kvalitativ textanalys

Forskning har huvudsakligen generaliserande ambitioner, men det gör inte det specifika mindre viktigt. Genom att röra sig mellan det generella och specifika kan vår förståelse för ett fenomen på så sätt öka (Esaiasson 2004, s.25). Vi valde därför att analysera gräsrotsinitiativens roll på båda dessa nivåer – på den specifika nivån genom textanalys av ett specifikt initiativ, och på den generella nivån via intervjuer.

Val av fall

Det började med att vi ville undersöka tillvägagångssätt för utformning av det offentliga rummet ur ett underifrånsperspektiv, vi hade därmed ännu inte begränsat oss till att analysera ett gräsrotsinitiativ. Vi läste på om ett antal nationella och internationella fall med tydlig inriktning på medborgardeltagande och hållbarhet, och intresserade oss särskilt för två nyskapande fall – Norra Sigtuna och Incredible Edible Todmorden. Norra Sigtuna är ett svenskt

stadsbyggnadsprojekt där invånarna varit med och utformat staden genom en visionsstyrd planeringsprocess (Sigtuna kommun 2013). Fördelarna med Norra Sigtuna var att det ligger på besöksavstånd från Uppsala, att det relaterar tydligt till landskapsarkitektens yrkesroll och att de använt en ny och aktuell metod för stadsplanering. Nackdelarna var att det inte är initierat av medborgare, att det är mitt i processen, vilket gör att vi inte kan veta hur hållbart det kommer att bli och att det inte finns källor att tillgå angående projektets hållbarhet. Därtill läste vi på om gräsrotsinitiativet Incredible Edible Todmorden (IET) beläget i England. Vårt intresse för fallet väcktes av en presentation som Pam Warhurst (2012) som är en av initiativtagarna höll på en TED-konferens, en tvärvetenskaplig konferens vars syfte är att skapa ett globalt forum för att sprida idéer inom teknologi, underhållning och design (TED u.å). Fördelarna med att välja IET var att fallet är initierat och drivet av medborgare, att medborgare och andra samhällsaktörer ambitiöst samverkar för en gemensam vision om en hållbar samhällsutveckling, att fallet resulterat i en hållbar omställning av hela lokalsamhället, att initiativets modell haft en stor spridning och att det är väl dokumenterat i pålitliga källor. Nackdelarna med att välja ett fall utanför Sverige var att det inte gav oss möjlighet att göra ett platsbesök och att det inte fanns några källor på Svenska vilket kan bidra till vissa svårigheter med översättningar. Vi ansåg dock att fördelarna vägde tyngre än nackdelarna, vilket resulterade i valet av Incredible Edible Todmorden.

Insamling och analys av data

För att samla in material om IET sökte vi i databaserna Web of Science, Google Scholar och Google på sökorden *grassroots initiatives*, *grassroots action*, *grassroots innovations*, *community action*, *sustainable communities*, *sustainable development*, *social economy*, *Incredible Edible Todmorden*, *Incredible Edible International*, *capacity for change och transition*. Vi utgick med andra ord från våra frågeställningar och sökte med ett öppet förhållningssätt för att få en överblick i ämnet. Det visade sig finnas en stor mängd material om IET, både deras egna material i form av webbsidor och broschyrer samt en mängd tidigare forskning varav en del inkluderar intervjumaterial från bland annat IET:s initiativtagare och invånare och kommun i Todmorden.

Kvalitativ textanalys är en vanlig metod inom samhällsvetenskapen och innebär att man knyter an sin undersökning till tidigare forskningsinsatser. Det förutsätter tolkning, analys och kritik av texterna (Esaiasson 2004 s. 234). Vi har endast valt källor som vi anser tillförlitliga, och genom att använda många källor som behandlat IET utifrån olika perspektiv har vi kunnat jämföra dem och bilda oss en egen uppfattning. Vi är medvetna om att våra huvudsakliga källor är färgade av att deras författare har en positiv inställning till gräsrotsinitiativ.

Teoretiskt ramverk för textanalys

Vi använde ett ramverk utformat av Lucie Middlemiss och Bradley D. Parris (2009) forskare vid Sustainability Research Institute i Leeds för att undersöka IET. Ramverket baseras på tidigare forskning inom hållbar konsumtion, medborgarskap, rättvis fördelning av naturresurser och social rättvisa (Middlemiss, 2008). Forskarna har tidigare använt ramverket för att analysera gräsrotsinitiativen Bollington Carbon Revolution, UK, och Intertribal Council on

Utility Policy, US. Modellen har visats sig användbar för att förstå gräsrotsinitiativets roll och kapacitet att minska det ekologiska fotavtrycket i ett lokalsamhälle (Middlemiss & Parrish 2009).

Beskrivning av det teoretiska ramverket

Middlemiss och Parrish (2009) menar att gräsrotsinitiativets roll, utmaningar och begränsningar i en hållbar omställning varierar beroende på lokalsamhällets kontext. För att möjliggöra en utredning av gräsrotsinitiativets roll och effekt har forskarna därför utvecklat ett teoretiskt ramverk, där initiativet kan analyseras utifrån dess sammanhang – lokalsamhället. Det teoretiska ramverket beskriver lokalsamhällets ekologiska fotavtryck som ett resultat av samtliga aktörers inverkan, vilket involverar bland annat lokalsamhällets historia, kultur, kommun, organisationer och medborgare.

Forskarna använder ordet kapaciteter för att beskriva lokalsamhällets olika delar och deras förmåga att minska lokalsamhällets ekologiska fotavtryck. De har kategoriserat lokalsamhällets olika delar och deras respektive inverkan i fyra kapaciteter; personlig, kulturell, organisatorisk, och infrastrukturell. De olika kapaciteterna resulterar tillsammans i lokalsamhällets ekologiska fotavtryck. Syftet med kategoriseringen är att underlätta förståelsen för samspelet mellan lokalsamhällets delar och aktörer, och skapa en möjlighet att förklara gräsrotsinitiativets roll och effekt i en hållbar omställning av lokalsamhället. Ramverket kan därmed fungera som hjälpmedel för att utreda potentialen i ett specifikt gräsrotsinitiativ utifrån kontexten av ett specifikt lokalsamhälle. Det ger oss möjlighet att urskilja gräsrotsinitiativets inverkan i en hållbar omställning i sammanhang där många olika aktörer och faktorer spelar in. En analys utifrån det teoretiska ramverket ger ökad förståelse för de möjligheter och begränsningar som gräsrotsinitiativ kan stöta på, och gräsrotsinitiativets potential att påverka de fyra kapaciteterna och därmed hela lokalsamhällets ekologiska fotavtryck.

- » Den *personliga kapaciteten* utgörs av medborgarnas individuella resurser. Det kan exempelvis vara individernas kunskaper, engagemang, miljömedvetenhet och ambitioner.
- » Den *infrastrukturella kapaciteten* beror av lokalsamhällets befintliga förutsättningar för medborgarnas möjlighet att ha en hållbar livsstil. Det kan innebära system för miljövänligt boende, kollektiva transportmedel, förnyelsebara energikällor och en hållbar konsumtion och matproduktion.
- » Den *organisatoriska kapaciteten* syftar på de värderingar som råder inom lokalsamhällets kommun, föreningar, nätverk och andra organisationer. Kapaciteten ökar om deras mål, värderingar och förändringsvilja går i linje med en hållbar samhällsutveckling.
- » Den *kulturella kapaciteten* utgörs av lokalsamhällets förmåga att utvecklas hållbart utifrån dess värderingar och historiska bakgrund som finns inbäddad i kulturen, exempelvis medborgarnas kollektiva tradition och erfarenhet av volontärarbete eller miljöaktivism.

Tillvägagångssätt

Vi bearbetade vårt insamlade textmaterial om IET genom att ta ut de delar som var relevanta för det teoretiska ramverkets fyra kapaciteter för lokalsamhällets hållbarhet. Middlemiss och Parrish analyserar hur de olika kapaciteterna påverkar lokalsamhällets ekologiska hållbarhet, men eftersom den sociala och ekonomiska aspekten av hållbarhet väger lika tungt och påverkar varandra i IET valde vi att ta med samtliga tre aspekter av hållbarhet. Vi gick igenom material som behandlar

Todmordens historia, information om Todmorden idag, planer på Todmordens framtida utveckling och IET:s process från idéstadiet till de resultat som initiativet har uppnått idag. När vi gick igenom materialet ställde vi oss nedanstående frågor för att tolka, sammanfatta och strukturera det till ett resultat:

- » Påverkar detta IET:s förutsättningar att bidra till en hållbar omställning av Todmorden, och i så fall hur?
- » Påverkar detta Todmordens ekologiska, sociala och ekonomiska hållbarhet, och i så fall hur?
- » Hör detta till den personliga, organisatoriska, kulturella och/eller infrastrukturella kapaciteten för Todmordens hållbarhet?

Nya informationssökningar gjordes under arbetets gång allteftersom vi insåg att materialet behövde kompletteras för att möjliggöra en fullständig analys av gräsrotsinitiativets roll i Todmordens hållbara omställning. Det utvalda materialet analyserades, tolkades och sammanfördes under rubriken för respektive kapacitet.

Intervjuer

Vi genomförde samtalsintervjuer med tre personer med anknytning till landskapsarkitektur för att ta reda på deras syn på gräsrotsinitiativets roll, hinder och möjligheter. Metoden är användbar för att erhålla en beskrivning av en persons erfarenheter och syn på ett fenomen (Esaiasson 2004, s. 279). Vi kände till personerna sedan tidigare genom deras engagemang i hållbarhetsfrågor samt genom att de har anknytning till SLU, Ultuna.

Val av respondenter

- » *Marina Queiroz* är landskapsarkitekt och en av initiativtagarna till Matparken, en gemenskapsodling i Gottsunda, Uppsala. Vi har valt att intervjua Queiroz dels för att hon har erfarenhet av att driva gräsrotsinitiativ, dels för att hon i egenskap av att vara landskapsarkitekt skulle kunna ha tankar om hur vår yrkeskår kan arbeta för att gynna gräsrotsinitiativ. Intervjun utfördes personligen den 25/4 i Uppsala.
- » *Camilo Calderon* är arkitekt med masterutbildning i stads- och regionalplanering. Han har doktorerat inom landskapsplanering, med fokus inom planering och design av offentliga platser. Vi har valt att intervjua Calderon eftersom han specialiserat sig på ett deltagarbaserat perspektiv av planeringsprocessen. Intervjun ägde rum via Skype den 13/5.
- » *Per G Berg* är ekolog, docent i landskapsplanering och professor i landskapsarkitektur vid SLU, Ultuna. Sedan 1988 har Berg varit projektledare i Håga Ekoby, ett ekologiskt anpassat område som ger utrymme för en resurseffektiv livsstil. Vi har valt att intervjua Berg eftersom han har mycket erfarenhet inom hållbar samhällsbyggnad. Intervjun utfördes personligen den 14/5 i Uppsala.

Genomförande

Intervjuerna utformades tematiskt och dynamiskt, vilket innebär att frågorna är anknutna till undersökningens problemställning och att intervjusituationen

formas efter vad som kommer upp under samtalet (Esaiasson 2004, s. 281). Intervjuerna inleddes med uppvärmningsfrågor där respondenterna gav en kortfattad presentation av sig själv och sina erfarenheter av gräsrotsinitiativ. Därefter följde tematiska frågor med minimal påverkan av intervjuaren. Med respondenternas godkännande spelades intervjuerna in och transkriberades till textform. Intervjuszvaren behandlades med en sammanfattningsteknik kallad koncentring, innebärande att svaren omformuleras till korta meningar utan att den väsentliga innebörden går förlorad (Esaiasson 2004 s. 296).

Resultatet av intervjuerna redovisas i senare delen av uppsatsen. Vi använder intervjuresultatet för att analysera likheter, skiljaktigheter i förhållande till resultatet av textanalysen om IET. Syftet med analysen är att jämföra hur generella åsikter möter det specifika fallet, samt att koppla gräsrotsinitiativets roll till svenska förhållanden och landskapsarkitektens intressefält.

Intervjufrågor

Som tidigare nämnt utformades frågorna tematiskt med en öppen karaktär för att ge respondenten utrymme att utveckla sina tankegångar. Frågorna vi ställde var:

- » Vill du presentera dig och dina erfarenheter om gräsrotsinitiativ?
- » Vilken betydelse anser du gräsrotsinitiativ har i fråga om hållbarhet?
- » Vad tror du hindrar gräsrotsinitiativ från att växa?
- » Hur ser du på landskapsarkitektens möjliga roll att arbeta med gräsrotsinitiativ?
- » Hur ser du på relationen och samarbetet mellan initiativen och kommunen?
- » Hur kan gräsrotsinitiativets möjlighet att bidra till att forma det offentliga underlättas?

Introduktion till Incredible Edible Todmorden

Estelle Brown (2011), IET:s kommunikations- och medieansvarig, beskriver initiativets process från idé till verklighet. På en klimatkonferens år 2007 höll professor Tim Lang en presentation där han uppmanade publiken att börja odla mat – för planetens skull. I publiken satt Pam Warhurst, invånare i Todmorden, som på tåget hem funderade kring möjligheterna för hemortens invånare att förändra sitt sätt att leva. Warhurst såg begreppen peak oil, omställning och hållbarhet som akademiska termer snarare än något som kan engagera människor i vardagen, ord som får människor att stänga av snarare än att agera. Warhurst (2012) beskriver i en presentation på en TED-konferens hur idén till IET tog form vid köksbordet tillsammans med sin vän Mary Clear:

”Vi försökte besvara den här enkla frågan: Går det att hitta ett språk som talas av alla åldrar, inkomstklasser och kulturer och som hjälper folk att hitta ett nytt sätt att leva, se närmiljön annorlunda, tänka på naturresurser de använder på ett nytt sätt, umgås annorlunda?” (Warhurst 2012)

Frågan ledde initiativtagarna till det gemensamma språket: mat (Warhurst 2012). Mat är något som alla förstår sig på, något som kan inspirera människor att handla oavsett var de befinner sig och utan att invänta order från någon annan (Brown 2011).

Clear började därefter plantera grönsaker i sin trädgård (Brown 2011). I grönsakslandet placerade hon en skylt med texten *Varsågod*. Initiativet fick människor att börja prata, vissa anslöt sig också genom att själva göra planteringar med samma vänliga uppmaning till allmänheten om att ta för sig. Örter och grönsaker började spira på olika håll i Todmorden, ett fenomen som genererade allt fler konversationer. Warhurst och Clear utannonserade ett första möte öppet för allmänheten där drygt 60 personer dök upp, varpå idéerna tog fart på allvar. Målet om ett självförsörjande Todmorden inom tio år formades, och utgångspunkten för att nå dit var att involvera hela lokalsamhället i såväl odling som konsumtion av närodlad mat. Flera av mötesdeltagarna började

volontärarbete. Arbetet byggde på tre principer – handling framför ord, att inte se sig själva som offer och att ta ansvar själva istället för att förskjuta det åt andra. Volontärerna började sitt arbete med att göra i ordning oanvänd mark och plantera allt mer grönsaker och andra ätbara växter - initiativ som snart skulle sprida sig (Brown 2011).

Initiativtagarna Mary Clear och Pam Warhurst vid The Green Route. Citat från Warhurst (2012). Illustration: Ellinor Scharin

IET arbetar med tre verksamhetsområden som länkas samman i ett nätverk som genomsyrar hela lokalsamhället (Lee-Woolf 2009, s. 29). Dessa tre områden är lärande, affärsverksamhet och lokalsamhälle. Inom lärandets område ingår att främja medborgarnas kunskaper och färdigheter för att möjliggöra ett ökat deltagande i det lokala matsystemet. Vägen dit är bland annat olika evenemang som involverar mat och samarbete med skolor för att främja undervisning inom hållbar matproduktion. IET:s arbete med lokalsamhället innebär att uppmuntra medborgarna att engagera sig i kollektiva odlingsaktiviteter och öka allmänhetens medvetenhet om fördelarna med säsonganpassad närodlad mat. Inom affärsverksamhetsområdet strävar IET efter att utveckla utbytet mellan lokala producenter och konsumenter. Det innebär att stimulera efterfrågan på närodlad mat, och på så sätt skapa en marknad för lokala producenter (Lee-Woolf 2009, s. 29)

Varje vecka kommer nya besökare som är nyfikna på konceptet IET:s ursprung, besökare som fört med sig idéerna till bland annat Japan, Spanien, Italien, Finland och Kanada. Brown beskriver hur propagandaodling blev ett internationellt fenomen:

”Incredible Edible Todmorden visar hur mycket som kan hända när lokalsamhället tillåts göra vad de vill, på det sätt de vill för att säkra den framtid som de vill ha.”
(Brown 2011)

Brown menar att människor världen över förstår IET, och att vägen är lång men att målet är nåbart och att det finns vinster såsom skörd, umgänge, glädje och delmål att uppleva längs hela vägen mot målet (Brown 2011).

Resultat av textanalys

I den här delen presenteras resultatet av vår kvalitativa textanalys utifrån Middlemiss och Parrishs teoretiska ramverk. Resultatet kategoriseras av ramverkets fyra kapaciteter, vars samverkan påverkar lokalsamhällets hållbarhet. Varje kapacitet inleds med våra slutsatser av textanalysen.

Personlig kapacitet

Den personliga kapaciteten utgörs av medborgarnas individuella resurser. Det kan exempelvis vara individernas kunskaper, engagemang, miljömedvetenhet och ambitioner.

De visionära initiativtagarna för IET visar på medvetenhet om klimatproblematiken samt svårigheterna med medborgarengagemang. Initiativtagarnas yrkesmässiga bakgrund och lokalkännedom stärkte deras förmåga att förstå vilken strategi som kunde fungera i Todmorden. IET har bidragit till att öka medborgarnas medvetenhet och därmed ansvarstagande för miljön, likväl som den personliga självkänslan.

Entusiastiska initiativtagare

Mary Clear och Pam Warhurst (2012), initiativtagare, förklarar att IET handlar om att vanligt folk själva kan visa vägen för en hållbar livsstil. Initiativtagarna beskriver IET som medborgarnas rörelse där man inte behöver ha några kvalifikationer för att delta. De menar att alla som bryr sig om framtiden kan bidra med sin lilla pusselbit.

John Thompson (2012), professor emeritus i entreprenörskap på Huddersfield University, har identifierat fem huvudsakliga faktorer som kan förklara IET:s framgång. Den första är närvaron av en visionär ledare som bland annat leder initiativet i en tydlig riktning och påminner om dess mening (Thompson 2012).

Pam Warhurst är ordförande i Storbritanniens skogsbrukskommission (TED 2012) och har sedan initiativets start varit ett av IET:s ansikten utåt. Lee-Woolf (2009) skriver att initiativtagarna tack vare sin yrkesmässiga bakgrund i samhällsutveckling, landsbygdsutveckling och miljöfrågor förstod potentialen i lokalsamhällets förmåga att göra skillnad. Yrkeserfarenhet i kombination med lokalkännedom gjorde dem kapabla att förstå relationen mellan miljöproblem och matproduktion och identifiera på vilket sätt just Todmorden kunde agera (Lee-Woolf 2009). Dessutom hade initiativtagarna en stor förståelse för svårigheterna i att engagera medborgare i komplicerade globala miljöfrågor liksom klimatförändringarna. Därför utgick de från att lösningarna måste presenteras på ett enkelt sätt för att man ska uppnå ett engagerat lokalsamhälle (Lee-Woolf 2009).

Lee-Woolf har i och med sin undersökning av IET intervjuat 111 av Todmordens invånare varav 89% var bekanta med IET och 30 % var eller hade varit involverade. En av respondenterna i Lee-Woolfs intervjuer uttryckte problemet såhär:

”Alla dessa människor som sysslar med hållbara omställningar och man undrar, vad i helvete betyder det?”

Respondenten menar att om man börjar intellektualisera för mycket utesluter man människor, däremot kan vem som helst kan förstå och agera utefter slutsatsen: vi borde börja odla vår mat själva. Även Clear (2012) förklarar att utmaningen i att engagera människor är svår, men hon upplever en fantastisk lycka i sättet att sammanföra människor:

”Det krävs passion, engagemang och envisheten av en Rottweiler för att få lokalsamhället involverat.” (Clear 2012).

Medborgarnas delaktighet

Utöver visionära ledare identifierar Thompson (2012) engagerade volontärer som IET:s andra framgångsfaktor. Initiativtagarna organiserade ett antal möten för att ventilera sina idéer, och genom att utgå ifrån att alla har något värdefullt att bidra med blev allt fler människor stärkta och motiverade till att föreslå sätt som de själva kunde bidra på (Lee-Woolf 2009). En volontär beskriver det första mötet såhär:

”Det första mötet var fantastiskt för det öppnades med frågeställningen ”Vad skulle hända om?”, varpå alla skrev på varsin papperslapp om man hade mark, någon färdighet eller om man ville delta på något annat sätt, och vi satte upp alla lappar på en anslagstavla. Man hade kunnat tro att ett första möte mellan främlingar skulle generera ganska få lappar till anslagstavlan, men till slut satt 60 – 70 lappar där. Det var fantastiskt! Alla kunde bidra med något.” (Lee-Woolf 2009).

I Lee-Woolfs (2009) intervjuer av IET:s volontärer framgår att deras motivation att delta varierar mellan alltifrån odlingsintresse till en önskan om att stärka den lokala ekonomin. Endast en volontär svarade att motivet var viljan att göra skillnad i ett större perspektiv i och med den globala uppvärmningen.

Många som är involverade i IET upplever en ökad gemenskap och ökad makt och ansvar över vår gemensamma miljö (Lee-Woolf 2009). En respondent i Lee-Woolfs undersökning berättar att hen tidigare känt sig olycklig, men efter att ha fått möjlighet att förverkliga vissa av sina idéer som tidigare bara var fantasier så upplever hen en värld av möjligheter. ”Det är enormt stärkande”. Även Brown (2011) beskriver vidare odlandet som en väg till förståelse och ansvarstagande:

”Genom att själva agera började allt fler förstå sin omvärld. Förståelsen genererade i sin tur ökat ansvarstagande” (Brown 2011)

Initiativtagarna angrep därmed klimatförändringarnas komplexa problem genom en inkluderande, demokratisk omställning baserad på medborgarnas agerande (Lee-Woolf 2009).

Kunskap ger kapacitet

Warhurst (2012) beskriver problematiken med den förlorade relationen mellan människa och mat:

”Det är så många människor som inte känner igen en grönsak om den inte är inpackad i plast med en påklistrad instruktion om vad man ska göra med den.” (Warhurst 2012)

Därför menar hon att lärandet, ett av de tre ben som IET står på, är en förutsättning för de kunskaper som krävs för ett hållbart samhälle. Lärandet sker bland annat i skolorna och under odlingsaktiviteter (Lee-Woolf 2009, s. 29). Brown (2011) beskriver hur samarbetet med skolorna började med att varje lågstadieskola i Todmorden fick varsin gammal obrukbar fritidsbåt att börja odla i, en skola fick tillstånd att börja odla på den intilliggande kyrkogården och högstadieskolan kom igång med anläggandet av en skolträdgård, ett bågväxthus och en akvaponikanläggning. Det sistnämnda resulterade i att eleverna nu kan odla den mat och fisk som tillagas i skolbespisningen själva (Brown 2011). De råvaror som blir över efter att skolbespisningen skördat vad de behöver går till försäljning på den lokala marknaden. Utöver att akvaponikanläggningen förser skolan med grönsaker, fisk och inkomster kan anläggningen även användas i undervisningen.

Några volontärer utvecklar ett centrum för Todmordens odlingsmarknad, där ungdomar får lära sig ta fram buskar och träd som kan förodlas under vintern och våren och säljas till Todmordens invånare på sommaren (Brown 2011). Brown förklarar att odlingscentret ska bli ett centrum för att förmedla kunskaper som ger den unga generationen möjlighet att odla och utveckla egna företag. Respondenterna i Lee-Woolfs (2009) undersökning anser att samarbetet mellan IET och skolorna är en av de viktigaste komponenterna för initiativets och lokalsamhällets långsiktiga hållbarhet.

En ätbar promenadslinga för ökad medvetenhet

För att väcka uppmärksamhet och öka medvetenheten hos Todmordens medborgare och besökare utvecklade IET The Green Route. Det är en slinga som leder besökaren genom utställningsträdgårdar, längs vägg- och takplanteringar, förbi växthus och Todmordens viktigaste byggnader samt butiker och restauranger med lokalproducerad. The Green Route är ytterligare ett sätt att göra den lokalproducerade maten lättillgänglig, och sätter dessutom Todmorden på kartan (Brown 2011).

Organisatorisk kapacitet

Den organisatoriska kapaciteten syftar på de värderingar som råder inom lokalsamhällets kommun, föreningar, nätverk och andra organisationer. Kapaciteten ökar om deras mål, värderingar och förändringsvilja går i linje med en hållbar samhällsutveckling.

IET:s sammankoppling av lärande, lokalsamhälle och affärsverksamhet har resulterat i ett intrikat nätverk av lokalsamhällets aktörer. IET utgick ifrån att odla på offentlig mark utan tillstånd, varefter kommunen såg positiva effekter för lokalsamhällets hållbarhet. Ett välfungerande samarbete underbyggt av gemensamma intressen bidrog till en stabil förankring och ökade möjligheter att få fäste och spridas.

Hållbara samarbeten

Det är ett enormt samarbete mellan många olika aktörer som ligger bakom IET:s aktiviteter (Lee-Woolf 2009). Samarbetet involverar bland annat volontärer och andra medborgare, förskolor, skolor, caféer, detaljhandel, företagarföreningar, lokala bönder, lokala myndigheter, kommun, finansiärer, välgörenhet,

hyresvärdar för subventionerade boenden, arbetslösa, markägare, parkförvaltning och media.

Brown (2011) beskriver att det lyckade samarbete som ligger bakom IET är ett resultat av olika aktörers gemensamma intresse av att hitta sätt att leva som skapar möjligheter för framtiden utan att skada miljön. IET:s värderingar inom mat, hälsa och miljö sammanföll med de värderingar som fanns på flera av Todmordens skolor, vilket lade grunden för ett brett samarbete med elever, lärare och skolbespisningar. Det produktiva samarbetet med högstadiet är exempelvis ett resultat av de värderingar som IET hade gemensamt med skolans personal. Skolkökschefen hade sedan länge drömt om att använda egenodlade grönsaker till skolmaten – en dröm som förverkligades i och med en skolträdgård, ett par växthus och en akvaponikanläggning som IET hjälpte till att anlägga (Brown 2011).

IET har sammanlänkat många fler aktörer med gemensamma intressen – exempelvis är både lokala bönder, matbutiker, caféer och handlare intresserade av att utveckla marknaden för närproducerad mat (Lee-Woolf 2009). Brown skriver att främjandet av människors medvetenhet om hälsa och intag av hälsosam mat kan reducera den mängd skattepengar som går åt till att behandla folksjukdomar, och att offentlig sektor och medborgare därför delar intresset av ett hälsosammare Todmorden.

”Att komma ut, röra på sig och odla motverkar både fysisk och psykisk ohälsa, initiativ som Incredible Edible får människor att känna sig mindre isolerade.” (Brown 2011)

Brown (2011) beskriver hur upphöjda växtbäddar och fruktträdgårdar vuxit fram runt Todmordens äldreboende. Pennine Housing, hyresvärd för subventionerade bostäder för socialt eftersatta, anslöt sig till IET för att ge sina boende möjlighet att lära sig odla, hålla höns och tillaga billig, hälsosam och lokalproducerad mat. Arbetslösa människor anlade upphöjda odlingsbäddar under ledning av en av IET:s odlingskunniga volontärer, ett projekt som finansierades av Future Jobs Fund som en del av ett arbetsträningsprogram för att få in fler socialt utsatta på arbetsmarknaden (Brown 2011).

Affärsverksamhet

IET:s samverkan mellan konsumenter och producenter är en del av deras vision om en lokal ekonomi gynnar den ekologiska, ekonomiska och sociala hållbarheten (Brown 2011). Det började med att initiativtagarna delade ut svarta tavlor till butiker som sålde lokalproducerad mat, så att konsumenterna kunde se var det fanns att köpa. Konsumenterna började göra kopplingar mellan den mat de köpte, vem som producerade den och varifrån den kom. Idag använder både skolor, restauranger och caféer närproducerade råvaror (Brown 2011). IET skapar relationer i produktionskedjan – från företagarförening till bonde till butik till konsument för att underlätta utvecklingen av en lokal marknad (Lee-Woolf 2009, s. 30). Andelen griskött som är lokalproducerat har exempelvis ökat med 40 %, och efterfrågan på lokalproducerat kött, mjölkprodukter och lokala avelsdjur fortsätter att öka (Brown 2011). Brown beskriver IET:s samverkan som en möjlighet att säkerställa en lokal produktion av det mesta som medborgarna behöver konsumera, en modell som kan sänka lokalsamhällets beroende av fossila bränslen.

Relationen mellan IET och kommunen

Brown (2011) beskriver att IET redan från början gjorde klart för kommunen att de först och främst ville komma igång med det praktiska odlandet och endast skulle kontakta kommunen om de stötte på förhinder. Men vissa tjänstemän fick upp ögonen för IET:s vision och bistod med hjälp för att möjliggöra odling på offentlig mark, genom att utveckla en licens som gjorde det möjligt för vem som helst att ansöka om att odla upp kommunalägd mark. Samarbetet var ett stort genombrott eftersom licensen sänkte tröskeln för medborgarna att börja odla själva. Samarbetet genererade mer gratis mat för människorna i Todmorden, en vackrare omgivning och mindre mark för kommunen att förvalta på egen hand. Ian Cooper (2010), kommunalråd i Calderdale Council's Cabinet, beskriver IET som ett gott exempel för lokalsamhällen i hela landet på hur alla kan göra verklig skillnad genom att samarbeta och så små frön som växer och blir stora förändringar (Sustainable Development Commission 2010). Strategin var att visa vilka positiva förändringar som vanliga människor kan göra själva, istället för att be om pengar eller vänta på tillstånd (Brown 2011).

Trots de fördelar som kommunens stöd innebar betonar en av Lee-Wolfs respondenter vikten av att initiativet utgår ifrån medborgarna, istället för att det kommer uppifrån och tvingas på medborgarna. Hen beskriver modellen kunde växa tack vare att den kom underifrån och byggde på invånarna och deras kopplingar till varandra (Lee-Woolf 2009, s. 40).

Sociala mellanhänder når hela samhället

Lee-Woolf anser att en av fördelarna med IET:s stora nätverk är funktionen av dess sociala mellanhänder. IET:s kärna – lärande, affärsverksamhet och lokalsamhällets medborgare – har inte direktkontakt med samtliga aktörer, därför är ett stort nätverk med många mellanhänder viktigt för initiativets förmåga att genomföra hela lokalsamhället. Exempelvis fungerar hyresvärderna för subventionerade bostäder som länk för att nå arbetslösa och socialt utsatta, kommunen utgör en länk till parkförvaltningen och media utgör en länk för initiativets idéer att sprida sig till andra orter, städer, länder och världsdelar. Nätverket utgörs främst av aktörer inom Todmorden, men utbytet med andra städer, media och övriga aktörer som sträcker sig utanför Todmordens gränser indikerar en strävan efter att påverka på en högre nivå än den lokala (Lee-Woolf 2009, s. 35).

Alla tycker inte lika

Liksom lokalsamhället rymmer gemensamma värderingar så ryms även meningsskiljaktigheter. Vissa av Lee-Wolfs respondenter tyckte inte att det var lämpligt att ersätta blommor i den offentliga miljön med frukt och grönsaker, andra upplevde att IET:s initiativtagare inte tagit hänsyn till andra intressen när de öronmärkte mark för odling, däribland en respondent som ansåg att ett visst område hade större potential som naturskyddsområde än som odlingsyta:

”Det finns många skilda åsikter, men det är den som ropar högst som får sin röst hörd.”
(Lee-Woolfs 2009, s. 45)

En representant för kommunen kommenterade denna konflikt med att belysa kommunens roll som medlare. Hen beskrev att kommunens uppgift är att se samtliga intressen och behov, för att man ska kunna komma överens om hur marken ska användas för att tillgodose lokalsamhällets gemensamma behov (Lee-Woolf 2009, s. 46).

Kulturell kapacitet

Den kulturella kapaciteten utgörs av lokalsamhällets förmåga att utvecklas hållbart utifrån dess värderingar och historiska bakgrund som finns inbäddad i kulturen, exempelvis medborgarnas kollektiva tradition och erfarenhet av volontärarbete.

Todmordens kulturella kapacitet har i hög grad påverkats av de två världskrigen, textilindustrins nedläggning och problem med utflyttning. Arbetslöshet och brist på mat i kombination med dålig ekonomi har genom tiderna skapat behov av ökad självförsörjning, och därmed genererat kunskap om odling. Det är faktorer som påverkar lokalsamhällets odlingstradition, kunskaper inom odling och förhållningssätt till stadsodling och resurser än idag.

Sedan initiativets etablering har lokalsamhället genererat en stärkt identitet, gemenskap och kultur av volontärarbete. Evenemang såsom IET:s årliga skördefestival skapar traditioner som binder ihop lokalsamhället.

Sociala problem

Todmorden var tidigare ett blomstrande centrum för textilindustri, men orten drabbades hårt av den postindustriella eran (Thompson 2012). På 1900-talets mitt lades industrin ner till följd av den internationella konkurrensen, vilket resulterade i att hälften av ortens invånare flyttade därifrån och populationen sjönk från omkring 30 000 människor till 15 000 (Upper Calder Valley 2003). Thompson (2012) menar att frånvaron av textilindustrin och dess arbetare lämnade ett tomrum som aldrig fyllts igen. John Paull (2013), professor på Oxford University, beskriver att självförtroendet hos lokala affärsverksamheter sedan dess har varit lågt, och butikerna i Todmordens kärna har fått kämpa för att kunna samexistera med kedjor och stormarknader i ortens utkanter. Än idag har regionen en av Storbritanniens högsta siffror för arbetslöshet (Paull 2013).

Stadsodling ur ett historiskt perspektiv

Historiskt sett har Todmordens odlingstradition påverkats av de två världskrigen (IET 2014). IET (2014) har intervjuat tio av Todmordens äldre medborgare som berättar hur de upplevt odlingens utveckling under 1900-talets första hälft. Kriget bidrog till ett ökat behov av självförsörjning, vilket ledde till anläggandet av många nya odlingslotter. Under depressionsåren började många arbetslösa odla sin egen mat, vilket resulterade i en utbredd stadsodling med kolonilotter vid vägkanter, intill järnvägen, kyrkan, brandstationen och i parken. Flera av IET:s respondenter minns hur oanvända markytor togs i anspråk för grönsaksodling och hönshållning (Incredible Edible Todmorden 2014), så ett besök i det nuvarande Todmorden kan på många sätt liknas vid en resa till ortens förflutna (Thompson 2012).

På 1950-talet höjdes Todmordens levnadsstandard och sysselsättningsgrad, samtidigt ökade trycket på att använda mark till bostadsbyggande (IET 2014). Det bidrog till att stadsodlingen minskade, men 2000-talets långvariga kottider till Todmordens kolonilotter tyder på att intresset för odling var större än tillgången till odlingsmöjligheter.

Nya traditioner skapar ny kultur

John Paull (2013) lyfter fram IET:s förmåga att hitta vad som fungerar och göra det igen som en av initiativets framgångsstrategier. Han syftar på hur evenemang såsom matlagningstävlingar, fröbytdagar och skördefestivaler blir

återkommande traditioner som stärker lokalsamhällets identitet. Skördefestivalen är enligt en av Lee-Woolfs (2009, s. 41) respondenter en tradition som kan få människor att inse att vem som helst kan odla och dela med sig inom lokalsamhället. Respondenten berättar att mellan tre och fyra hundra människor kom till skördefestivalen för att provsmaka fantastiska maträtter tillagade av råvaror från lokala bönder och skolträdgårdar. IET arbetar aktivt med att integrera en hållbar matkultur i skolundervisningen för att säkra ett långsiktigt hållbart medborgardeltagande i Todmordens matproduktion, och en fortsatt hållbar matkultur (Lee-Woolf 2009, s. 30).

Lee-Woolfs (2009, s. 41) studie tyder på att IET haft stor framgång i att forma en kultur av kollektivt frivilligarbete som gynnar lokalsamhällets hållbarhet. Samtliga respondenter pekade ut kulturen av volontärarbete och lärande som essentiella faktorer för den hållbara omställningen. Lee-Woolf (2009, s. 37) anser att lokalsamhällets befintliga styrka och identitet bidrog till IET:s framgångsrika etablering, i synnerhet vissa miljömedvetna medborgare som höjde hela lokalsamhällets förmåga att ta emot initiativets idéer.

Infrastrukturell kapacitet

Den infrastrukturella kapaciteten beror av lokalsamhällets befintliga förutsättningar för medborgarnas möjlighet att ha en hållbar livsstil. Det kan innebära system för miljövänligt boende, kollektiva transportmedel, förnyelsebara energikällor och en hållbar konsumtion och matproduktion.

Flera hinder som motverkat IET:s utveckling är förknippade med lagar och regler inom konventionell livsmedelsproduktion, samt den moderna tidens stormarknadskultur som försämrar marknadsmöjligheterna för småskalig matproduktion. IET:s deltagare har stärkt den infrastrukturella kapaciteten genom att gynna den lokala företagsamheten och öka tillgången och tillgängligheten till närproducerad mat, exempelvis genom de kollektiva odlingarna i Todmordens offentliga rum.

Hinder och utmaningar

Lee-Woolf (2009, s. 52) anger ett antal utmaningar för strukturella förändringar i syfte att öka Todmordens självförsörjning. De huvudsakliga utmaningarna var; behovet av tillgång av odlingsbara landarealer närmre stadskärnan, behovet av finansiering av utvecklingen av lokal matproduktion och bristande kommersiellt intresse och stöd för småskaligt jordbruk. Utmaningarna för att uppnå en långsiktig förändring av den lokala livsmedelskedjan diskuterades med lokala politiker och myndigheter. Därtill fördes en dialog med lokala matproducenter i närliggande regioner för att utreda möjligheten för matproduktion i anknytning till Todmordens omland (Lee-Woolf 2009, s 51).

Lee-Woolf (2009, s. 59) visar på tröghet i strukturella system och ett antal finansiella och rättsliga hinder förknippade med konventionell livsmedelsproduktion, som hindrat IET:s utveckling.

Hållbar produktion och konsumtion

Clear beskriver Todmorden som en marknadsort som försöker överleva i en stormarknadskultur. Hon berättar att det finns fem stormarknader i Todmorden vilket hon anser är för många (Clear 2013). Brown (2011) och Thompson (2012) beskriver Todmorden som en av de orter vars stadskärnor med små butiker har

utarmats till följd av de stora snabbköpens etableringar. Brown menar att den moderna människan förlitar sig för mycket på stormarknader och snabbmat, samtidigt som det inte finns tillräckligt goda möjligheter för lokala producenter att sälja sina produkter.

Initiativtagarna till IET anser att om man skapar ett starkt lokalsamhälle lägger man samtidigt grunden för att uppnå andra mål (Lee-Woolf 2009). De menar att medborgarnas deltagande i omställningen till en lokal matproduktion skulle kunna vara framgångsrik av flera anledningar (Lee-Woolf 2009). Dels att medborgarnas involvering skulle bidra till en ökad tillgång till närodlat mat, dessutom medborgarnas odlingskunskap och samarbetsförmåga öka, och priserna på matkonsumtion minska.

Lindsey Harrad (2014), journalist med fokus på mat, skriver att idén att producera och konsumera mat lokalt i det offentliga rummet inte är någon nyhet, många lokalsamhällen klarade av sin matförsörjning på det sättet förr i tiden. Hon lyfter däremot fram IET som ett av få initiativ som lyckats häpnadsväckande bra under dagens omständigheter i en era av snabbköp och stormarknader.

Brown (2011) beskriver hur energi- och transportaspekten till stor del ihop med produktionen och transporten av mat, eftersom en lokal produktion av det mesta som vi behöver ger oss möjlighet att undvika långa transporter och utsläpp.

Idag finns en stor variation av lokala, självständiga butiker som erbjuder ett brett utbud av lokalproducerad mat (Todmorden Town Council 2013).

Resultat av intervjuer

Här redovisas bearbetat material från tre intervjuer. Resultatet är tematiskt strukturerat och inleds med sammanfattningar av intervjuvaren.

Respondenterna från vänster: Camilo Calderon, Marina Queiroz och Per G Berg

Illustration: Ellinor Scharin

Gräsrotsperspektivets betydelse för samhälle och individ

Respondenterna ansåg att gräsrotsinitiativ har en stor betydelse för en hållbar samhällsutveckling, med betoning på den sociala hållbarheten. Platskännedom och kännedom om invånarnas behov och relationer framhövdes som viktiga

bidrag från gräsrotsperspektivet, vilket är nödvändigt för att skapa starka och trygga grannskap. Därtill kan engagemang och genomförande av projekt stärka individer och samhällsaktörer, vilket minskar sårbarheten i samhället.

Intervjusvar

Camilo Calderon menar att i all typ av litteratur finner man att chansen för en hållbar utveckling är större när medborgarna själva engagerar sig i förnyelsen och omhändertagandet av staden. Han förklarar att människor känner en större samhörighet med sin omgivning om de själva är med och formar den, vilket leder till att de också blir mer ansvarstagande att ta hand om sin närmiljö. Det är främst den sociala aspekten av hållbarhet som främjas av gräsrotsinitiativ, menar Calderon, då nära relationer skapas mellan människor genom deltagande och engagemang.

Per G Berg anser att det är aktuellt att diskutera deltagande och gräsrotsperspektivet i alla delar av staden, vilket starkt hänger ihop med hållbarhetsfrågorna. Han lyfter fram den sociala hållbarheten i arbetet utifrån ett gräsrotsperspektiv. Platskännedomen, menar han, är en enorm kvalité som vinnas genom delaktighet, liksom tryggheten som stärks. Han hänvisar till Kungsgärdet i Uppsala, ett område med starkt grannskap. Där menar han känner en person i genomsnitt 50 andra personer, vilket innebär att det finns sammanlagt 15 000 relationer per 100 hushåll. Det anser han är en värdefull kunskapskälla om platsens historia, och människors behov och relationer. Det ger en känsla av många ögon som ser och hör, vilket han menar skapar en social kontroll som uppfattas positiv.

Utifrån sina erfarenheter av Matparken berättar Marina Queiroz att kunskapen om hur man tillgodoser grundläggande behov kan skapa en form av trygghet. Queiroz beskriver hur gräsrotsinitiativen kan ge människor styrka på individuellt plan genom att se hur det går att genomföra. Man känner sig glad, upprymd och stärkt, säger Queiroz, och att den känslan är väldigt viktig. Vi går i ett skolsystem och lever i ett samhälle där vi ofta inte fyller så livsavgörande funktioner, så hon anser att den kunskapen är makt. Mat är konkret och berör alla, vilket hon menar är en vinnande strategi. Queiroz ser en stor potential i gräsrotsinitiativens möjligheter att bidra till en hållbar omställning. Gräsrotsinitiativ kan få till stånd något som det inte finns något annat forum för, menar hon, vilket minskar sårbarheten i samhället.

Behov och drömmar som drivkraft

Respondenterna ansåg att gräsrotsinitiativ uppkommer och drivs utifrån människors otillfredsställda behov, vilka beror på landets förhållanden, historia och folkliga tradition. I fråga om drivkrafter framkom drömmen om en hållbar livsstil och att leva i en social gemenskap. För att skapa en sådan utveckling behövs en mer allomfattande definition av hållbarhet, som inkluderar kultur och sociala relationer.

Intervjusvar

Calderon menar att initiativ som kommer underifrån svarar för människors egna intressen och behov jämfört med förändringar av den fysiska miljön som är initierade uppförifrån.

Queiroz nämner Latinamerika som exempel där det finns en lång tradition av gräsrotsrörelser, till exempel Via Campesina, en av världens största folkrörelser som verkar för småskaligt familjejordbruk. Det finns ett starkt behov där förklarar hon, och initiativen är en positiv respons på svåra frågor. I Sverige har vi inte samma tradition, fortsätter Queiroz, vi har haft ett relativt tryggt samhälle och blivit omhändertagna av staten. Hon menar att i det svenska samhället är vi separerade från varandra och alla sköter sitt. Vi behöver lära oss att göra saker tillsammans anser Queiroz, vilket är en viktig aspekt av gräsrotsinitiativets roll.

Berg instämmer i att initiativen kan ha olika motiv beroende på vilka behov som råder. Han menar att i Afrika handlar det om skugga och vatten, i Mexiko om att få ett tryggare samhälle, och i England finns en starkt växande odlingsrörelse. Det går att urskilja en utveckling av folkrörelsen i Sverige, menar Berg och nämner folkomröstningen om kärnkraften på 80-talet som en startpunkt för folkligt engagemang. I och med den, fortsätter Berg, utvecklades idén om ekobyar som då var fysiskt inriktad och handlade om förnyelsebar energi och odling. På den tiden var de oerfarna och hade för lite kontakt med sakkunniga. Det var ett projekt med ett avslut, menar Berg, på grund av att man inte tänkte på den sociala och kulturella aspekten av lokalområdet. Därför bygger vi idag ekobyar efter Habitatagendan med sju aspekter av hållbarhet; fysisk, ekonomisk, biologisk, organisatoriskt, socialt, kulturellt och estetiskt tilltalande, säger han.

Berg tror att hävstången för underifrånperspektiv är två frihetsdrömmar. Den ena är att vi vill kunna leva hållbart till rimlig kostnad och inte för krångligt, och den andra ett starkt och tryggt grannskap och relationer med människor från olika generationer. Tyvärr har vi förlorat grannskapet, anser Berg. Helst ska man vara en individuell konsument och klara sig utan sin familj, fortsätter han, då funkar man bäst i ekonomin. Så, avslutar Berg, tillbaka till grannskapet så har man en drivkraft för underifrånkrafter igen.

Hinder och begränsningar

Hinder för gräsrotsinitiativ att växa ansåg respondenterna vara intressekonflikter samt brist på engagemang och resurser, både på gräsrotsnivå och kommunal nivå. En negativ inställning till medborgarnas delaktighet kan förekomma, vilket motverkar möjligheten för inflytande. För att öka delaktigheten förordar respondenterna verkliga deltagarprocesser och en bättre organisation och relation mellan kommun och invånare.

Intervjusvar

Som tidigare sagt anser Calderon att initiativ uppkommer av människors behov och intressen. Utmaningen eller begränsningen, menar han, uppstår om de står i konflikt med varandra, inom initiativet eller kommunen. Det är enklare när ett projekt är litet, förklarar han, för ju fler man involverar desto större risk för intressekonflikter. Det är ändå nödvändigt att överbrygga dessa utmaningar, även om det är svårt och ibland omöjligt, anser han.

Calderon nämner ytterligare ett hinder, bristen på resurser hos medborgarna i lokalsamhället. Initiativ kan kräva mycket tid, resurser och organisering, och inte minst menar han, en personlig kapacitet för att engagera fler människor. Ofta är dessa redan en bristvara för vanliga människor, men han tror att i fall där initiativet är förankrat i exempelvis en organisation är möjligheter större att lyckas.

Berg beskriver bristen på engagemang och resurser på planeringskontor. Det anses besvärligt och kostar för mycket tid och pengar, säger Berg men är övertygad om att de misstar sig. I Uppsala skulle man kunna producera dubbelt så många bostäder om man frågade medborgarna var man skulle kunna bygga, hävdar han, men för det måste man bedriva verkliga deltagarprocesser.

Behovet av verkliga deltagarprocesser

Bristfälliga deltagarprocesser och arbetsmetoder anses av respondenterna hindra medborgarnas inflytande över det offentliga rummet, liksom motsättningar mellan medborgare och kommun. Delaktighet är nödvändig och måste utökas för att samhället ska vinna gräsrotsperspektivets kvalitéer, som bidrar till samhällets hållbarhet. Användningen av konsensusbeslut istället för majoritetsbeslut anses fördelaktigt för en effektiv underifrånprocess.

Intervjusvar

Samarbete med kommunen är en självklarhet, säger Calderon, men är kritiskt till den form av samrådsmöten som råder i Sverige idag. Verklighetsdelaktighet, menar han, är att förse människor och organisationer utrymme för att uttrycka sina idéer och hjälpa dem att genomföra sina initiativ. Han säger att det finns många möjligheter och deltagandeprocesser med syftet att sammanföra olika aktörer för att initiera något som lokalsamhället vill. Calderon berättar att medborgare ofta kommer till samrådsmöten med idéer som inte får något inflytande över de slutgiltiga besluten, vilket han förklarar med att ramarna för besluten redan är satta. Calderon beskriver att kommunerna ofta vill att initiativen sker under specifika villkor, innebärande att projekten ska drivas under en specifik tid eller på en specifik plats. Han anser att kommunerna både vill och bör ha kontroll över den fysiska miljön, men att kontrollen ibland kan uppfattas av medborgarna att deras idéer inte tas på allvar.

Berg instämmer i vikten av samverkan. Han anser att dagens bristfälliga deltagarprocesser leder till ökade motsättningar mellan boende och planerare. Det går inte att bygga starka grannskap utan att ha med människorna som bor där, menar han, därför gäller det att ha ett kontinuerligt möte mellan professionella och boende som är experter på platsen.

Berg nämner två faktorer för en effektiv underifrånprocess. Den ena är konsensus som metod för beslutsfattande. Ett vanligt sätt i Sverige är majoritetsbeslut, det menar han leder till att det inte finns några deltagare kvar på slutet, för att man har uteslutit så många under tiden. Lyckas man samarbeta så alla är med tills nästa beslut, menar han, så håller det i längden. Det ger en erfarenhet av att man kan göra det tillsammans, vilket han menar är en investering för lång framtid. Den andra aspekten, enligt Berg, är att delaktigheten måste ske frivilligt. Han tror det finns en grundinställning att vilja engagera sig i lokalsamhället, om det sker på egna villkor. Det innebär, menar han, att man måste komma överens om en metod för att skilja på individuella och kollektiva behov.

Relationen mellan medborgare och kommun

Respondenterna poängterar vikten av samarbete mellan medborgare och kommun. Kommunen är en nyckelaktör och har värdefulla resurser i form av

planmonopol, pengar, markresurser, samt kunskaper och kontakter. Genom att finna gemensamma intressen och utforma en plattform som synliggör ramarna för gräsrotsinitiativ kan förändringskapaciteten öka.

Intervjusvar

Kommunen är en nyckelaktör och en mycket viktig samarbetspartner för att driva gräsrotsinitiativ, anser Queiroz. Hon menar att utan kommunens godkännande och stöd hade Matparken inte varit möjlig. För det första, menar hon, har de kommunalt planmonopol i Sverige och de sitter på markresurser. Queiroz menar att för henne innebär stadsodling att knyta staden till sitt omland. Idag är det fortfarande lönsamt med storskaliga monokulturer långt borta, men Queiroz tror att lönsamheten kommer ätas upp när energin blir dyrare. Framtidens livsmedelförsörjning måste vara mer lokal, menar hon, men den kan inte vila på små matparker. Kommunen är nyckeln, anser hon, de har en organisation och pengar för att kunna åstadkomma det. Queiroz ser möjligheten för en ny näring med utrymme för lönsamma gröna jobb. Det behövs, och det börjar hända, menar hon och tar ett exempel i Göteborg där man först avsatt en halv miljon, och nu tre miljoner som föreningar kan söka för tillexempel stadsodling.

Calderon menar att när människor verkligen är villiga kan de lyckas starta och driva initiativ. Han menar att det underlättar om det finns en plattform som synliggör vilka resurser som finns tillgängliga. Exempelvis hur mycket tid som personer är villiga att bidra med, vilken kompetens deltagarna besitter, initiativets förmåga att påverka och spridas samt vilka möjliga samarbetspartners som är intresserade. En annan väg, fortsätter han, är att ta kontakt med kommunen och undersöka om det finns utrymme för att driva projektet där. Kommunen måste därför vara tydlig med vilka regler som gäller för vad som är möjligt och var det är möjligt, menar Calderon. Genom reglering eller guidning kan kommunen visa hur människor kan använda och engagera sig i platser, säger han. Han säger att har man en idé kan det finnas områden i staden där man i samarbete med kommunen kan skapa tillfälliga verksamheter som andra kan ta del av.

Calderon känner till Incredible Edible Todmorden och beskriver dess process som en snöbollseffekt. Den började som en illegal handling i liten skala som väckte en viss medvetenhet, säger han och fortsätter, att i och med att fler engagerade sig tillkom mer resurser. Han menar att kommunen såg de positiva effekterna av initiativet, och att det var något som medborgarna ville. Det kan vara en mycket bra strategi, menar han, som ger stort utrymme för planerare som vill engagera sig i initiativet, och som kan bidra med värdefull kunskap om planering, gestaltning och hur systemet fungerar. Calderon tillför att det underlättar om det finns gemensamma intressen mellan initiativet och kommunen. I Todmorden fanns problem med utflyttning, säger han och tillägger att kommunen hade alltså ett intresse att få folk att stanna, liksom att stärka Todmordens identitet.

Att ena intressen och aktörer

Respondenterna anser att landskapsarkitekten har en fördelaktig roll för att underlätta gräsrotsinitiativets inflytande. Den kommunikativa och visualiserande förmågan är viktig i en sådan process, liksom att samordna intressen och aktörer för ett verkningsfullt samarbete.

Intervjusvar

Processledarrollen, anser Calderon, handlar om att underlätta kommunikationen och finna möjliga gemensamma grunder för olika idéer, intressen och agendor. Det handlar också om att finna lämpliga samarbetspartners och former för samarbete, tillägger han. Möjligheterna för initiativ att växa ökar om det kan grundas i behov och intressen av en stor del av lokalsamhället, tror Calderon.

Queiroz menar att den sociala och kommunikativa kompetensen är mycket viktig för processledare i den här typen av initiativ. Hon menar att förmågan att möta och prata med människor är grundläggande i ledarrollen. Hon ser sin kompetens som landskapsarkitekt som fördelaktig som initiativtagare för Matparken. Att kunna visualisera idéer genom att rita kartor, menar hon, är ett användbart verktyg. En landskapsarkitekt på kommunen har kunskaper och kontakter som är relevanta för att driva ett projekt, fortsätter hon, liksom rollen som samordnare och kommunikatör är viktig för att samla folk och resurser.

Berg anser att landskapsarkitekten som projektledare och planerare har en viktig roll i att lyssna på medborgarna, som är experter på sin plats. Han framhåller att det stärker ett initiativ om man har perspektiv och kompetens både underifrån och ovanifrån. Berg utgår från att de allra flesta vill vara med och påverka sin boendemiljö. Det har visat sig i flertalet studier att boende lyfter sina områden fantastiskt om de får möjlighet till inflytande. Det leder honom in på nyttoperspektivet som argument gentemot kommunen. Han menar att kommunen har lätt att förstå driftskostnader och spara resurser, och intresse av att folk har råd att bo. Det finns därmed praktiska och ekonomiska fördelar av deltagande som kan ena aktörer, säger Berg.

Vikten av kultur, fika och goda exempel

Framgångsstrategier, enligt respondenterna, var att investera i tid och fikabröd för att möta människor och deras behov på deras villkor. Med kulturens enande kraft och meningsskapande förmåga kan projektens liv förlängas och bli en del av samhällsutvecklingen. Gräsrotsinitiativ kan ge en sådan glimt av en möjlig hållbar framtid.

Intervjusvar

Berg framhåller att kultur är lokomotivet för hållbarhet, alltid i alla sammanhang. Kultur är platsens berättelse, historia och traditioner, och han anser att det är en stor katastrof att kulturen inte har något utrymme i dagens hållbarhetsdiskussion. Han menar att det ligger en väldig kraft i kulturen, en kraft som kan lösa många problem om man inkluderar den i samhällsutvecklingen. Utan kultur kan inte ett projekt leva vidare, säger han och hänvisar till den stora människosagan. Det finns ritualer och högtider för olika livsstadier som kulturen hjälper människor att ta sig igenom. Samma menar han gäller underifrånprocesser, och att fira de faser som projektet genomgår. Annars förblir projektet bara praktiskt och kommer aldrig bäras till nästa generation, säger Berg.

Queiroz framför vikten av möten och fika genom sina erfarenheter av Matparken. Genom att prata igenom vad man ville, på vilket sätt och sin oro kunde eventuella problem undanröjas. Tiden var väl investerad, anser hon då den gjorde att folk kunde göra projektet till sitt, för känner man osäkerhet tar man inga initiativ.

Som projektledare för Håga Ekoby konstaterar Berg vikten av en deltagande process. Han ser att tiden som investerades under åtta års planering nu har lett till ett starkt grannskap och lokalområde där människors känner sig hemma. Gräsrotsinitiativ kan fungera som en dragkraft för framtiden, säger Berg och hävdar att ser vi små miljöförändringar kan de öppna ögonen för större.

Analys av resultaten

Här analyseras resultatet av intervjuerna i förhållande till resultatet av IET:s roll i omställningen till ett hållbart lokalsamhälle. Texten är strukturerad enligt det teoretiska ramverkets fyra kapaciteter.

Den personliga kapaciteten

Den personliga kapaciteten för IET är hög och påverkar i sin tur den organisatoriska, kulturella och infrastrukturella kapaciteten. Styrkan i den personliga kapaciteten grundar sig till stor del på initiativtagarnas engagemang och förmåga att inspirera andra. De visar en hög medvetenhet om globala miljöproblem och har relevanta kunskaper från sina yrkesmässiga bakgrunder samt en gedigen lokalkännedom om Todmorden. Det stämmer överens om vilka kvalitéer som Berg anser som viktigast vid planering utifrån ett gräsrotsperspektiv, nämligen lokalkännedom och kännedom om människors behov och relationer. Berg, Queiroz och IET:s initiativtagare lägger stor vikt vid att möta medborgarna på deras villkor. I IET:s fall är detta demokratiska och inneslutande språk - mat, för att kommunicera på ett gemensamt språk som alla förstår. Initiativtagarna fungerar som samordnade och kommunikatörer, som Queiroz beskrev som viktiga egenskaper i ledarrollen.

Berg beskriver drömmen om en hållbar livsstil och all leva i en social gemenskap som två starka drivkrafter. Dessa återfinns som drivkrafter hos deltagare i IET. Den höga andel medborgare som är involverade i IET och som delar visionen, tyder på en stark gemenskap. Vikten av delaktighet visar sig framgångsrik, oavsett personlig kapacitet hade initiativtagarna inte ensamma kunnat skapa den omställning som den höga andelen deltagare i Todmorden åstadkommit. Det understryker respondenternas åsikt om nödvändigheten av medborgarnas delaktighet för en hållbar utveckling, och att starka grannskap gynnar underifrånkrafterna.

De flesta volontärer engagerar sig för att det är roligt och att de trivs i gemenskapen, betydligt färre på grund av oro över klimatförändringarna och att de vill göra en insats för miljön. Det visar på vikten av kultur och social hållbarhet för att åstadkomma betydelsefulla förändringar för miljön, och att den sociala, ekonomiska och ekologiska hållbarheten kan gå hand i hand.

Både Queiroz och en av Todmordens invånare beskriver hur initiativen stärkt volontärernas självförtroende, vilket i sin tur genererar ett ökat ansvarstagande för den gemensamma miljön. Vi kan se samma mönster i Calderons ord om att ökat deltagande leder till ökat ansvarstagande – ytterligare ett samband som stärker tesen om att hållbarhetens tre dimensioner både kan och bör flätas samman för maximal effekt. Ökad kunskap bidrar till ökat självförtroende, som i

sin tur bidrar till ökat ansvarstagande, minskad skadegörelse och ett kollektivt engagemang för lokalsamhällets utveckling. Att investera tid i att fika, umgås och ventiler tankar, idéer och eventuella orosmoment är enligt både Queiroz, Berg och IET:s initiativtagare viktigt för delaktigheten.

IET:s spridningsförmåga tyder på att volontärerna har en stark personlig kapacitet att inspirera sin omgivning, genom handlingar, berättelser och ett aktivt deltagande i olika medier. IET är ett exempel på Bergs syn på gräsrotsinitiativets roll, att små miljöförändringar öppnar ögonen för större. Det framgår i IET:s process hur Todmordens invånare inspirerat varandra, och själva tar initiativet ytterligare en nivå. Vilket i sin tur lett till Incredible Edible International, med över 60 initiativ i England och ett flertal med global spridning.

Bergs inställning till boende överensstämmer med IET:s inställning till sina volontärer. Boende och volontärer är en tillgång – en resurs vars hjälp behövs för att kunna utveckla lokalsamhället på ett hållbart sätt. Berg utgår från att de boende vill och kan bidra om det sker utifrån deras villkor, liksom en av IET:s grundläggande principer är att alla medborgare har något att bidra med, och uppmuntrar dem därför att själva föreslå på vilket sätt de kan bidra. Det framkom i intervjuerna att det finns en uppfattning om att medborgarnas delaktighet kan ses och behandlas som hinder vid förändringar i det offentliga rummet. Utifrån uppsatsens båda resultat framgår att samhället har mycket att vinna på att stärka medborgarnas personliga kapacitet. Samt att involvera medborgare som resurs för kunskap, engagemang, lokalkännedom och volontärarbete för en hållbar samhällsomställning.

Den organisatoriska kapaciteten

Samverkan mellan olika aktörer är avgörande för att åstadkomma omfattande omställningar för hållbara lokalsamhällen, vilket framkommer av resultaten. Att identifiera gemensamma värderingar och intressen för samarbete ökar möjligheten för gräsrotsinitiativ att växa. IET har genom strategiskt arbete med de tre ben- lärande, affärsverksamhet och lokalsamhälle, förenat många olika aktörer i en och samma vision. Detta trots att initiativets informella karaktär, eller som Warhurst beskriver det – en revolution. Medborgare, beslutsfattare, näringsliv och andra aktörer delade vissa intressen, och genom IET:s nätverk kunde dessa aktörer finna varandra och metoder för samarbete. Dessa var initiativtagarnas vision om lokal självförsörjning samt kulturella och bildande ambitioner, kommunens angelägenhet om minskad utflyttning och stärkt lokal ekonomi och identitet, samt näringslivets vinst av en marknad för lokalproducerad mat. IET:s positiva effekter uppmärksammades av kommunen vars intressen gick att fläta samman i ett nätverk som drastiskt höjde Todmordens organisatoriska kapacitet.

Queiroz ser kommunen som en nyckelaktör för samarbete, med kunskap, kontakter och resurser kan öka den organisatoriska kapaciteten. Ett tydligt exemplet från IET är odlingslicensen framtagen av kommunen som underlättade för medborgare att odla. Utifrån intervjuvaren framkommer att brist på resurser, tid samt motsättningar mellan kommun och medborgare är de största hindren för gräsrotsinitiativets inflytande över det offentliga rummet. Motsättningarna ses som ett resultat av bristande förtroende och deltagarprocesser. I IET har relationen mellan kommun och medborgare i huvudsak fungerat bra, vilket är

intresseväckande med tanke på initiativets medvetna strategi att inte vänta på tillåtelse uppifrån. Relationen kan troligtvis förklaras av en kombination mellan personlig och organisatorisk kapacitet från både initiativtagarnas och kommunens sida – IET visade upp positiva förändringar och kommunen såg sina möjligheter att bidra. Det stärker Bergs ord om vägen till hållbarhet – att kraften och framgången ligger i att kunna samverka, och att hitta en metod som får människors att känna sig inkluderade.

Den kulturella kapaciteten

Todmordens kulturella kapacitet är också hög, dels till följd av platsens historia och dels på grund av IET:s strategi som främjar kultur, traditioner, gemenskap och engagemang. Välfärden i Todmorden påverkades under 1900- talet av världskriget och nerläggningen av textilindustrin. Erfarenheter hos den äldre generationen av självhushåll i tider av matbrist och dålig ekonomi är faktorer som stärker den kulturella kapaciteten. Nedläggningen av textilindustrin ledde till försämrade jobb- och utbildningsmöjligheter, ekonomi och stadens identitet. Utflyttningen blev problematisk men 15 000 valde att stanna och finna nya försörjningslösningar. Enligt Queiroz och Berg är platsens historia relevant i fråga om människors vana att agera. I trygga samhällen där kopplingen mellan människor grundläggande behov kan den kulturella kapaciteten därför vara svagare, vilket den inte verkar vara i Todmorden.

Kultur är lokomotivet för hållbarhet, enligt Berg, vilket tyder på att kulturfrämjande gräsrotsinitiativ som utgår från människans behov har stor möjlighet att bli en del av samhällsutvecklingen. Kulturens enande kraft och meningskapande förmåga genomsyrar IET där en gemensam kultur av arbete och traditioner såsom årliga skördefester vuxit fram och gett Todmorden en ny identitet.

Berg sätter liksom IET:s initiativtagare stort värde på kunskapsöverföring som ytterligare ett sätt för ett projekt att leva vidare till nästa generation. Lärande är som tidigare nämnt ett av IET:s tre huvudsakliga verksamhetsområden i deras strävan att skapa en kultur av lokalproducerad mat. Initiativet har fört en kamp mot snabbköpskulturen och den unga generationens förlorade relation till mat genom att involvera skolor i att bygga upp kunskaper och färdigheter inom odling. Den kunskaper höjer den personliga kapaciteten likväl som den kulturell.

Den infrastrukturella kapaciteten

Todmordens infrastrukturella kapacitet – att erbjuda medborgarna möjlighet att leva hållbart – bygger till stor del på de tre föregående kapaciteterna. Initiativtagarnas personliga kapacitet, exempelvis förmåga att påverka den politiska agendan, ökad medvetenhet om hållbarhetsfrågor, samt ökat självförtroende att genomföra förändringar och sätta krav på den lokala politiken. Förändringar inom politiken som genererar ökad infrastrukturell kapacitet kan också vara en demokratisk följd av medborgarnas ökade medvetenhet, eftersom en ökad medvetenhet genererar högre krav på att den politik som förs ska verka för samhällets hållbarhet.

Todmordens huvudsakliga faktor som höjer den infrastrukturella kapaciteten är som bekant tillgången till lokalproducerad mat, ett stort steg på vägen mot ett

fossilfritt lokalsamhälle. Även Queiroz menar att framtidens livsmedelsförsörjning måste vara mer lokal, vilket kräver strukturella förändringar. Men hon lyfter också fram att lokal matproduktion kan ge upphov till gröna jobb och nya näringar, vilket vi ser tydliga exempel på i Todmorden vars lokala ekonomi, företagsamhet och arbetssituation har förbättrats avsevärt tack vare IET.

Diskussion

Här diskuteras uppsatsens syfte i relation till resultatet tillsammans med våra reflektioner. Därefter diskuteras metoden och vad som framkommit under arbetets gång.

Diskussion av resultat

Syftet med uppsatsen var att analysera gräsrotsinitiativens roll i en hållbar omställning av lokalsamhället, och diskutera möjligheter för gräsrotsinitiativens inflytande över det offentliga rummet. Resultatet har varit entydigt: gräsrotsinitiativ kan spela en essentiell roll i samhällsutvecklingen, och i och med att lokalsamhällets olika kapaciteter påverkar varandra så finns det goda möjligheter för små gräsrotsinitiativ att åstadkomma stora förändringar för lokalsamhällets hållbarhet. I skenet av dagens marknadsstyrda utveckling och dess baksidor i form av sociala klyftor och miljöförstöring ser vi betydelsen av gräsrotsinitiativens drivkrafter som än mer angelägna – människans behov och drömmar.

Som vi nämnde i inledningen så finns det glapp i samhället som behöver fyllas igen för att möjliggöra en hållbar omställning. Klyftor mellan kunskap och handling kan verka svåra att överbrygga, men initiativ som IET kan visa världen att det är fullt möjligt att påverka, även för människor i maktlösa positioner och med begränsade resurser.

Likaså motverkas den hållbara omställningen av klyftan mellan individ- och samhällsnivå. Där har IET och vårt intervjuresultat bidragit med flera konkreta förslag för samverkan och hur visioner kan bli verklighet i större skala. Lokalsamhällets personliga, kulturella och organisatoriska kapaciteter lägger alltså grunden för infrastrukturella förändringar som möjliggör en hållbar livsstil.

Vi har också fått upp ögonen för vikten av kultur för att åstadkomma långsiktiga förändringar, att engagemang kan främjas genom gemenskap och samhörighet lika väl som kunskap och förståelse för miljöproblem. Processen bakom IET:s genomslag understryker Bergs ord om kultur som lokomotiv för hållbarhet. I den här uppsatsen identifieras kulturens frånvaro i hållbarhetsdebatten och det moderna samhällets individualism som två stora bromsklossar mot en hållbar omställning. Berg anser att hållbarhetsbegreppet behöver bli mer allomfattande för att vi ska kunna säkra en hållbar utveckling, vilket vi kan instämma i. Det måste helt enkelt vara roligt att engagera sig för att många människor ska vilja göra det, vilket också sammanfaller med våra egna erfarenheter av volontärarbete och gräsrotsinitiativ. Meningsfullt arbete i

kombination med kultur och gemenskap är troligtvis ett framgångsrikt recept på engagemang.

Uppsatsen genomsyras av en positiv inställning till gräsrotsinitiativens roll, som det finns anledning att nyansera. Man skulle kunna tänka sig gräsrotsinitiativens avtryck i det offentliga rummet som en fysisk form av direkt demokrati, men engagemang och demokrati går inte alltid hand i hand. Åsikter från entusiastiska ledare med god retorik kan lätt överrösta andra åsikter. IET:s principer – handling före ord, att inte se sig själva som offer och att ta ansvar själva och inte förskjuta det åt andra – är tämligen rebelliska. De är också ett uttryck för frustration och bristande tilltro till makthavarnas förmåga att ta ansvar för sociala, ekonomiska och miljörelaterade problem.

Vi har i uppsatsen kommit fram till att gräsrotsinitiativens roll kan vara ögonöppnare för en alternativ väg som inte erbjuds av det rådande styret. Det kan vara en ventil för medborgare att föra fram sina åsikter och behov, samt sina visioner och drömmar. I bästa fall kan de bidra till att skapa en samhällsomställning som realiserar dessa visioner. Men gräsrotsinitiativ kan inte själva bära denna utveckling, den måste mötas upp av demokratiska institutioner i större skala.

Vi har personligen blivit stärkta i vårt yrkesval som landskapsarkitekter, och ser fram emot att verka för att minska det tidigare nämnda glappet mellan invånar- och samhällsnivån. Arbetet med uppsatsen har tydliggjort att det finns en stor potential i att öka gräsrotsinitiativens inflytande över det offentliga rummet. Landskapsarkitektens roll som planerare och kommunikatör kan rymma stora möjligheter för att stödja gräsrotsinitiativ. En av våra slutsatser är att vi som landskapsarkitekter behöver ta vara på vår tvärvetenskapliga kompetens men samtidigt akta oss för att exkludera människor genom att använda ett komplicerat språk. Vi ser stora utmaningar i att förbättra relationen mellan kommun och medborgare, men också stora möjligheter eftersom det finns uppenbara fördelar med att involvera medborgarna i förändringsprocesser. Gräsrotsinitiativ kan inspirera till möjliga vägar för en hållbar omställning av lokalsamhället, något som IET med sin spridningsförmåga är ett levande bevis på.

Vi har under arbetet med denna uppsats inspirerats till att söka ett stipendium från Kungliga Skogs- och Lantbruksakademien för att initiera Incredible Edible Uppsala. Genom att ta till oss IET:s modell har vi utformat en projektidé som inbjuder uppsalaborna i Uppsala till stadsodling, och vi ser fram emot att se hur idéerna kan tas emot här.

Diskussion av metod

Metoderna vi använt oss av har haft både fördelar och nackdelar. Nackdelarna har varit stora frågeställningar i kombination med en öppen källsökning i fråga om IET. Avgränsning är viktig för ett intressant resultat, vilken smalnade av ju längre in i arbetsprocessen vi kom. Att välja ett gräsrotsinitiativ konkretiserade vår frågeställning och inspirerade oss i arbetet, liksom vägledningen av det teoretiska ramverket. Vi är medvetna om att huvuddelen av textmaterialet vi analyserat har en positiv inställning till IET, eftersom det delvis är IET:s egna material eller skrivna av forskare som eftersträvar ökat inflytande av gräsrotsinitiativ för en hållbar utveckling.

Det teoretiska ramverket anser vi bidrog till en förståelse av gräsrotsinitiativens roll som vi finner värdefull, och som gjorde att vi kom längre i analysen än vad vi skulle gjort på egen hand. På så sätt har användningen av ramverket varit lärorikt och gett arbetet en tydligare struktur.

Valet av respondenter fick avgörande betydelse för resultatet. En aspekt är att samtliga har en positiv inställning till gräsrotsinitiativ, och ett liknande perspektiv i och med deras anknytning till landskapsarkitektur. Dock är bara Queiroz landskapsarkitekt. Vi var ändå måna om att behandla landskapsarkitektens perspektiv för att öka relevansen för arbetet till yrkeskåren.

Referenser

- Brown, E (2011) How Incredible Edible started: <http://www.incredible-edible.org.uk/?p=34> [2014-03-27]
- Church, C., Elster, J. (2002) *Thinking locally, acting nationally- Lessons for national policy from work on local sustainability*. York: Joseph Rowntree Foundation
- Clear, M. (2013) *Incredible Edible Todmorden presented by Mary Clear*: <http://trutube.tv/video/11146/Incredible-Edible-Todmorden-presented-by-Mary-Clear-13> [2014-05-25]
- Esaiasson, P., Gilljam, M., Oscarsson, H., Wängnerud, L. (2004) *Metodpraktikan: Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Stockholm: Norstedts juridik
- Europaparlamentet (2014) Medborgarinitiativet: <http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/sv/001eb38200/Medborgarinitiativ.html> [2014-05-25]
- Harrad, L. (2014) How does your garden grow?: <http://www.vegetarianliving.co.uk/interviews.php?do=view&article=67> [2014-05-12]
- IET (2014) Historical background: <http://www.incredible-edible-todmorden.co.uk/history/people> [2014-05-23]
- Lee-Woolf, C (2009) *A critical evaluation of the contribution that community-based action makes to sustainable development in the UK food system*, Lic.-avh. London: Imperial collage London
- Middlemiss, L. (2008) *Sustainable Consumption and Responsibility: Putting Individual Sustainability in Context, SRI Papers: ISSN 1753-1330*, Leeds: University of Leeds
- Middlemiss, L., Parrish, B. (2009) Building capacity for low-carbon communities: the role of grassroots initiatives. *Energy policy*. 38 (12), pp. 7559-7566 Oxford: Pergamon, Elsevier.
- Nationalencyklopedin (2014) Hållbar utveckling. <http://www.ne.se/enkel/hallbar-utveckling> [2014-05-20]
- Nationalencyklopedin (2014) Lokalsamhälle. <http://www.ne.se/lokalsamhalle> [2014-05-20]
- Nationalencyklopedin (2014) Offentligt rum. <http://www.ne.se/offentligt-rum> [2014-05-20]
- Olsson, K., Nilsson, D. (2014) *Det förflutna i framtidens stad - Tankar om kulturarv, konsumtion och hållbar stadsutveckling*. Lund: Nordic Academic Press, ss. 11-12
- Paull, J. (2013). "Please Pick Me" – How Incredible Edible Todmorden is repurposing the commons for open source food and agricultural biodiversity. In J. Franzo, D. Hunter, T. Borelli & F. Mattei (Eds.). *Diversifying Foods and Diets: Using Agricultural Biodiversity to Improve Nutrition and Health*. Oxford: Earthscan, Routledge, pp.336-345.

- Paull, J. (2011) Incredible Edible Todmorden: Eating the street:
<http://www.agriculturesnetwork.org/magazines/global/regional-food-systems/edible-todmorden> [2014-05-05]
- Seyfang, G., Smith, A. (2006) Community action: A neglected site of innovation for sustainable development? *CSERGE Working Papers: EDM - Environmental Decision Making, University of East Anglia*
- Sigtuna kommun (2013) Norra Sigtuna: <http://www.sigtuna.se/sv/Bygga-bo--Trafik/Boende/Norra-Sigtuna-stad---Visionsstyrd-stadsplanering/> [2014-03-02]
- Sustainable Development Commission (2010) *The Future is Local - Empowering communities to improve their neighbourhoods*
- TED (u.å). Our organization: <http://www.ted.com/about/our-organization> [2014-07-01]
- Thompson, J. (2012) Incredible Edible – social and environmental entrepreneurship in the era of the “Big Society”. *Social Enterprise Journal*, Vol. 8 Iss: 3, pp. 237 - 250
- Todmorden Town Council (2013) Townplan for Todmorden:
http://www.todmordencouncil.org.uk/content/wp-content/uploads/2013/09/town_plan_for_todmorden.pdf
- Transition Network (2014) Transition: <http://www.transitionnetwork.org/what> [2014-05-25]
- Upper Calder Valley (2003). *Upper Calder Valley Renaissance*. [Elektronisk] Todmorden: Upper Calder Valley. Tillgänglig:
<http://www.ucvr.org.uk/userfiles/file/UpperCalderValley.pdf> [2014-05-12]
- Warhurst, P., Clear, M. (2012). Incredible Edible Todmorden:
<http://vimeo.com/36838823> [2014-05-25]
- Warhurst, P. (2012) How we can eat our landscapes:
http://www.ted.com/talks/pam_warhurst_how_we_can_eat_our_landscapes/transcript [2014-03-02]